

DE LES GELEERD

door Mr. H. H. Bos

Mijn tweede artikel bevat een weergave van de interviews, die ik medio 1977 heb gehad met een drietal personen, die universitair onderwijs volgen, resp. volgden om in het bezit van het accountantsdiploma te geraken. De kernvraag van deze interviews was: hoe hebben deze mensen de universitaire opleiding beleefd en wat vinden zij daarvan?

Ook van deze geïnterviewden kan ik stellen dat zij zijn voortgekomen uit een min of meer toevallige keuze. Dankzij enkele universitaire docenten van de Universiteit van Amsterdam en van de Erasmus Universiteit kreeg ik een aantal namen door van studenten, die nog in de kandidaatsfase van hun studie verkeren en reeds besloten hadden het post-doctoraal accountantsexamen af te leggen. Mijn aanvankelijke veronderstelling, dat zulke studenten tot de witte raven-categorie zouden behoren, is onjuist gebleken. Ik had zelfs nog een royale keuze!

De geïnterviewden waren in volgorde:

- X. *drs. J. Mostert* te Krimpen aan de IJssel, in 1973 afgestudeerd als accountant aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam;
- Y. *drs. N.N.* te Tilburg, (Ik kreeg van hem niet de vrijheid zijn naam te publiceren) accountancy-student aan de Katholieke Hogeschool aldaar;
- Z. *W. J. van Rooyen* te Oostzaan, student economie aan de Universiteit van Amsterdam; bereidt zich voor op het kandidaats examen.

1. *Waarom bent u economie gaan studeren?*

- X: Dubieerde aanvankelijk tussen TH en NEH. Interesse voor economische studie werd gewekt door relatie-advies. Heeft nooit aan het NIVRA gedacht; wilde een universitaire dagopleiding incl. de geneugten van het studentenleven. Had kort na zijn studiekeuze reeds zekerheid, dat hij het accountantsexamen wilde afleggen.
- Y: Combinatie van redenen. Was geïnteresseerd in rechten, sociologie en economie, waarbij uiteindelijk economie is overgebleven. Studie was voor hem een doel, niet een middel. Had geen aspiraties voor het accountantsberoep. Accountantsexamen kwam eerst rond het kandidaatsexamen in de picture. Dat leek een vak met veel mogelijkheden en vooral met zelfstandigheid: het lag goed in de markt, vooral de openbare praktijk.
- Z: Door studievoorlichting. Wilde in het bedrijfsleven. Is zelf op informatie uit-gegaan. NIVRA-opleiding niet gekozen, omdat je dan niet meer terug kunt, geen uitwijkmogelijkheden meer hebt. Wil het accountantsexamen afleggen vanwege de maatschappelijke zekerheid, de gunstige markt en de redelijk goede honorering in het accountantsberoep. Zijn keuze is van huis uit sterk gestimuleerd.

De gegeven antwoorden tonen aan, dat deze studenten het stellige voornemen hadden universitair te gaan studeren: een van hen zag het zelfs als doel. De motieven zijn verschillend, waarbij ik signaleer dat twee van hen hun keuze positief op de economische studie hebben laten vallen. Deze twee hebben zich ook van meet af aan het behalen van het accountantsexamen tot oogmerk gesteld. Van hen kan gezegd worden, dat zij zeer bewust gekozen hebben voor universitair accountantsonderwijs, waarvan zij het risico minder groot achten dan van een gerichte beroepsopleiding als die van het NIVRA.

2. *Vindt u de economische studie zwaar?*

- X: Alleen tot het kandidaatsexamen, daarna niet. Ik heb in het bijzonder gedurende de eerste jaren zeer intensief deelgenomen aan het studentenleven, deed veel aan sport, las veel en had lange vakanties. Ik vond het een zeer plezierige tijd, waarvan ik gemiddeld 50% aan studie besteedde met een accent in de laatste studiejaren.
- Y: In doorsnee stelt de studie niet veel voor. Ik heb ruime perioden van non-activiteit gekend. Na het doctoraal examen is het veel zwaarder geworden. Dat had ik me tevoren niet gerealiseerd. Je moet dan een grote kloof tussen theorie en praktijk overbruggen. Dat vergt speciale begeleiding, die niet iedereen krijgt. Praktische werkzaamheden, die in veel opzichten beneden je niveau liggen, hebben bij mij de gedachte wel eens opgeroepen: heb ik daarvoor nu gestudeerd?
- Z: Tot nu toe is me dat erg meegevallen. Ik neem niet deel aan het studentenleven, maar doe wel aan sport. 75% van mijn tijd bestem ik voor studiedoel-einden. Ik denk overigens wel, dat de studie zwaarder zal worden.

Afhankelijk van de studiefase blijkt men in universitair verband voldoende tijd voor studie en colleges beschikbaar te hebben. Geen van de ondervraagden kon danook tot de uitspraak komen, dat de studie hem zwaar viel. In het antwoord van Y wordt overigens al gepreludeerd op het bezwaar van het ontbreken van aansluiting tussen de studie en de na het doctoraal examen liggende praktijkbeoefening. In de nog komende antwoorden wordt hierop nader ingegaan.

3. *Hebt u ook interne cursussen (kantoor of dienst) gevolgd in de post-doctorale fase?*

- X: Ik acht praktische vorming onmisbaar. Maar behandeling van vakproblemen zou een taak van het onderwijs behoren te zijn. Ik moet constateren, dat een deel van de vorming tot accountant zich buiten het onderwijs afspeelt. Overigens is het wel verklaarbaar, dat het studiepakket niet alles kan omvatten: het W.O. kan doorgaans niet snel genoeg aanpassen op de ontwikkelingen. Zelf heb ik - overigens tengevolge van het vervullen van mijn militaire dienstplicht - praktisch geen interne cursussen gevolgd.
- Y: Ik heb wel interne cursussen gevolgd. Ik heb daarover een verdeeld oordeel. Met name stoort mij de weinig professionele aanpak en behandeling van specifieke onderwerpen. Maar in principe ben ik een voorstander van deze cur-

sussen. Zij beogen een bredere behandeling en uitdieping dan in het theoretisch onderwijs mogelijk is. Het universitaire onderwijs is niet „all-in”. Bovendien speelt het sociale aspect van deze cursussen een belangrijke rol.

Z: Ik ben nog niet aan die fase toe.

Frappant is, dat ook van deze zijde wordt betoogd, dat er een onvolkomenheid kleeft aan een uitsluitend wetenschappelijke opleiding. Het blijkt immers noodzakelijk te zijn aanvulling van kennis te verkrijgen naast het accountantsonderwijs. Ook hier wordt met het geven van interne cursussen kennelijk voorzien in een behoefte.

4. Is er voldoende aansluiting tussen studie en praktijk en beantwoordt de studie aan de eisen van het beroep?

X: Die aansluiting is er alleen in de post-doctorale fase. Praktijkbeoefening bij het wetenschappelijk onderwijs is natuurlijk niet mogelijk maar ook niet wenselijk. Ik heb het bezwaar van een grote praktische achterstand heel goed gevoeld, maar ik wist het tevoren en ik ben goed opgevangen en begeleid. Dat je onder je niveau moet werken is een kwestie van karakter. Ik kon het, maar ik weet dat anderen het daarmee erg moeilijk hebben. Ik vind een praktische inbreng in de aangereikte leerstof na het doctoraal-examen voldoende en in overeenstemming met de aard van een wetenschappelijke opleiding. Wat het beantwoorden van de studie aan de eisen van het beroep betreft: bij het wetenschappelijk onderwijs is daarvoor een praktische oplossing gevonden, n.l. de combinatie van 4 dagen werken en 1 dag studeren. Ik ben het er mee eens, dat het beroep de deskundigheidseisen moet vaststellen.

Y: Naar mijn mening bereik je op een te laat tijdstip een goed praktijkniveau. W.O.-studenten moeten veel - wellicht te veel - inhalen. Voor mij is de studie op zichzelf onvoldoende. Je leert wel het wat en hoe, maar niet het waarom. Sociaal-organisatorische aspecten komen helemaal niet aan de orde. Ik vind dat dat wel zou moeten.

Z: De behoefte aan aansluiting voel ik wel. Theorie als zodanig blijft ondoorzichtig en komt steriel over. Je kunt heel veel modellen leren, maar je wordt niet gewaar hoe je daarmee moet werken. Het W.O. moet middel zijn en geen doel. De associatie met de praktijk ontbreekt wel. Ik ben wel eens bang voor een praktische achterstand na mijn doctoraal examen. Een stage zou daarop meer zicht kunnen geven. Het beroep moet naar mijn oordeel de deskundigheidseisen vaststellen, niet de faculteiten. Deze laatsten zouden zich goed moeten realiseren, dat de studie een middel is. Ergo: ik pleit voor overleg tussen beroep en faculteiten op dit punt.

Twee zaken in deze antwoorden springen duidelijk in het oog. Er bestaat geen relatie tussen studie en beroep in de pre-doctorale fase, hetgeen door twee van de ondervraagden duidelijk als een gemis wordt gevoeld. X vindt het ontbreken van deze relatie min of meer een vanzelfsprekende zaak, maar heeft deze handicap - want dat is het toch wel - overwonnen in de post-doctorale studie. En voorts, het beroep en de faculteiten zouden er goed aan doen over eindtermen

van het accountantsonderwijs met elkander te overleggen. De praktische oplossing, waar X op doelt betreft evenzeer het fungeren van beroepsdeskundigen bij het accountantsexamen. Echter: in hun aanwijzing of benoeming speelt de beroepsorganisatie geen rol.

5. *Wat vindt u van de studieduur en het onderwijspakket?*

X: De structuur en de opbouw vind ik goed. Er is een ruim patroon en een groot scala van mogelijkheden geboden. Als ik het alleen betrek op het accountants-examen zou alles naar mijn smaak sneller kunnen. Vanuit het oogpunt van het fungeren als accountant biedt het pakket te veel. Voorbeelden: economische aardrijkskunde en geschiedenis, Algemene economie zou beperkt kunnen worden. Bedrijfseconomie zou efficiënter gebracht kunnen worden (komt nu driemaal aan de orde). Het kan praktischer en dus korter. Maar het is de vraag of dat wenselijk is. En, ik heb ook wel wat gemist: pensioenen, onderhandelingstechnieken, automatisering en informatica.

Y: De studie blijft te abstract. Wat de toepassing betreft heb ik nogal wat gemist. Er kan veel verbeterd worden. Er zijn onderdelen, die je voor de praktijk niet nodig hebt, al zou ik die ook weer niet direct willen missen. Van automatisering en informatica zou ik meer gehad willen hebben. Dat heb ik nu elders moeten „halen”. Kijk, de studie als zodanig vind ik niet te lang. Bij meer specifieke gerichtheid echter zou er nog wel wat kunnen vervallen.

Z: Ik vind de lengte eigenlijk maatschappelijk niet verantwoord. Je begint op een te laat tijdstip met je carrière. Het zou verstandiger zijn de studenten eerder in de studie meer op de praktijk gerichte post-doctorale leerstof te geven, al is het moeilijk om de wetenschappelijke oriëntatie te doorbreken. Mijn wensen tot nu toe: combineer bedrijfscalculatie en financiering, en integreer micro- en macro-economie. Wat ik niet nodig vond zijn vakken als welvaartseconomie, internationale betrekkingen en burgerlijk recht.

De antwoorden tonen in het algemeen veel overeenstemming, afgezien van de specifieke individuele wensen. De tendens is: voor een wetenschappelijke vorming moet je wel zoveel leerstof verwerken. Maar uitsluitend gerelateerd aan het beroepsgericht deel van deze vorming, zou met minder volstaan kunnen worden. Resteert nog de vraag van het maatschappelijk verantwoord zijn, maar die valt buiten het bestek van mijn verhaal.

6. *Welk oordeel hebt u over de kwaliteit van het W.O., het niveau van de docenten en de wijze van kennisoverdracht?*

X: De kwaliteit vind ik goed. De leerstof wordt wetenschappelijk voorgeschoteld. Duidelijk is, dat niet iedereen kan doceren. De docenten zijn dan ook niet allemaal op niveau, maar ze beheersen hun vak (een enkele wetenschappelijke snuffelaar daargelaten). Beoordeling van docenten door studenten heb ik nooit meegemaakt, ik zie het nut daarvan wel in, maar acht het niet beslissend. Met de traditionele docertrant heb ik nooit moeite gehad. Maar een

systeem, waarbij de student actiever in het leerproces wordt betrokken, heeft wel mijn voorkeur. Een docent moet in mijn ogen eerst vakman zijn en dan pas wetenschapper. Praktijkdocenten zou ik een goede zaak vinden. Bij het W.O. is het docentencorps zeer gemêleerd, deels zuiver wetenschappelijke, deels zeer praktisch ingestelde docenten. Ik vind dat wel een goede combinatie. Ik ben er erg tevreden over.

- Y: Overall zijn goede en minder goede docenten. Ik ben beide tegengekomen. Slechte docenten werken het absentisme in de hand. Ik ben over het niveau van de docenten redelijk tevreden. De kwaliteit van het onderwijs is goed. De wijze van kennisoverdracht wordt niet geëvalueerd. Behoefted daartoe heb ik nooit gevoeld. Je ervaart dat iedereen zijn eigen accenten heeft.
- Z: Over de kwaliteit van het onderwijs kan ik (nog) geen bijzonderheden geven. Wat de docenten betreft signaleer ik duidelijk verschillen: de een is beter dan de ander. Voor mij moet een docent iemand zijn, die zijn verhaal goed kan brengen. De wijze van college-geven wordt niet geëvalueerd. Er is uitsluitend een éénrichting-verkeer. Voor de rest van de studie verwacht ik ook wel iets anders. Ik zou inspraak van studenten in de literatuurvaststelling wenselijk vinden. Nieuwe lesmethodieken (video) heb ik eenmaal meegemaakt en dat sprak me wel aan.

Goede kwaliteit van het onderwijs; maar met beroepsdocenten blijkt niet alles boertje tot de boom. Ook hier koren en kaf. En wat ik ook beluister: er zouden best wat meer praktijkdocenten ingeschakeld mogen worden, en dat niet alleen voor de post doctorale studie. Dat is dan iets om „in het oor te knopen”.

7. In de parallelle vraag aan de door het NIVRA opgeleiden werd gevraagd naar de band tussen de studerenden als categorie en naar de begeleiding vanwege de beroepsorganisatie. Deze vraag is in deze serie niet aan de orde geweest. Eén van de drie heeft intensief aan het studentenleven deelgenomen, de tweede beperkt zich tot het samen optrekken met een groepje mede-studenten, en de derde heeft zich geheel afzijdig gehouden van de entourage, die het studentenleven biedt. X heeft nog gesteld, dat hij nooit behoefte heeft gevoeld aan contact met de beroepsorganisatie tijdens zijn studieperiode: „Je weet dat die er is, maar er bestaat geen enkele band”. Wel pleitte hij voor een gestructureerd contact tussen afgestudeerden en beroepsorganisatie na de studie over wetenschappelijke problemen: „Je raakt de voeling met de wetenschap te gemakkelijk kwijt”, zo stelde hij.

8. Welke doelstelling moet het accountantsexamen hebben?

- X: Er is bij het W.O. onvoldoende afstemming op de certificerende functie. Ik zou echter liever geen gerichte beroepsopleiding in het W.O. zien. Je moet bij een wetenschappelijke studie niet op één vak of één richting vastgepind worden, maar op een aantal studierichtingen, waaruit je kiezen kunt.
- Y: In wezen bestaat de certificerende functie als doelstelling wel, maar aan de studie alleen heb je niet voldoende. Ik mis daarin aspecten, waarmede een accountant zeker ook in aanraking komt. Het kan welhaast niet anders dan dat het onderwijs op de certificerende rol is gericht, maar ik zou in dat kader

meer verwachten: meer perspectief biedende aanwijzingen dan alleen het behandelen van ontwikkelingen. En wat ik vooral mis zijn de sociale en organisatorische aspecten.

Z: Ik vind het nog te vroeg om daarover te oordelen. Vooralsnog spreekt mij de brede wetenschappelijke ontwikkeling het meest aan.

Deze wat algemeen gehouden antwoorden geven toch wel enig zicht op de vraag. De economische studie kan alleen een algemeen wetenschappelijke doelstelling hebben. Het daarop geënte accountantsexamen is wat gebrekkig gericht op de certificerende functie.

9. *Bent u lid van de VAS (geweest) en hoe denkt u over deze organisatie?*

X: Ik ben geen lid geweest. Ik had er ook nooit van gehoord. Belangengroeperingen zeggen mij niet zoveel. Dat is natuurlijk erg persoonlijk. Op zichzelf is het misschien wel nuttig meningen van studenten te peilen over de kwaliteit van leerstof en docenten. Dat zou hoogstens moeten uitmonden in een soort onderwijs-overleg, maar meer ook niet.

Y: Neen; ik wist zelfs niet dat deze er ook voor academische accountancy-studenten is. De VAS kan als belangenvereniging wel een nuttige functie hebben. Het niet lid zijn scheidt voor mij geen specifiek probleem. Bij een normaal verloop van de studie zie ik de betekenis van zo'n vereniging voor academische studenten niet zo zitten.

Z: Ik heb er nooit van gehoord. Het nut van zo'n organisatie zie ik wel in een schakelfunctie tussen onderwijsgevend en -consumenten. Maar ik geloof, dat zoiets bij het W.O. helemaal niet werkt.

Onbekendheid met het bestaan van de VAS is bij de antwoorden het meest uitspringende punt. Er zou wel een reden van bestaan voor de VAS kunnen zijn in het kader van het W.O., maar ik heb er bepaald geen enthousiasme voor kunnen ontdekken. Alleen twijfel over hoe zo'n organisatie in de richting van het W.O. zou kunnen fungeren.

10. *Als u opnieuw voor de keuze zou staan van een accountantsopleiding, zoudt u dan de opleiding langs universitaire weg weer volgen?*

X: Ik zou zonder meer weer de weg van het W.O. volgen. Ik vind deze manier van studeren veel prettiger. Je ziet meer facetten van het leven en van de maatschappij. Mentaliteit en karakter spelen hierbij een belangrijke rol.

Y: Als je aan het begin van de rit zeker weet, dat je accountant wilt worden, zou ik erg aarzelen. De economische studie geeft ongetwijfeld meer mogelijkheden. Maar met wat ik nu weet zou ik persoonlijk waarschijnlijk wel de NIVRA-opleiding kiezen.

Z: Beslist de universitaire opleiding. Ik zie erg op tegen werken en studeren tegelijk. Maar dat is zeer persoonlijk.

Eerlijke antwoorden, zou ik zeggen. De stelligheid bij X en Z naast de openhartigheid van Y. Allen benadrukken overigens, dat de keuze afhankelijk is van de persoonlijkheidsstructuur van de betrokkene. Financiële elementen spelen hierbij blijkbaar geen rol, wel het voordeel, dat andere mogelijkheden in de economische sector zo lang mogelijk open blijven.

11. Hoe ziet u de toekomst van de NIVRA-opleiding?

X: Ik ben een sterk voorstander van integratie van de beide accountantsopleidingen. Dit biedt een aantal voordelen: a. het is doelmatiger, omdat men een beter gebruik kan maken van beschikbare middelen (ruimten en docenten); b. het voorkomt, dat er twee groepen afgestudeerden bestaan, waarvan het altijd de vraag blijft of ze wel gelijkwaardig zijn. Hierbij heb ik het oog op het accountantsdiploma als kwalificatie voor andere functies in de financieel-economische sector; c. het zou praktisch zijn als iedereen een volledige dagopleiding kan volgen.

Concreet denk ik aan het onderbrengen van de gehele opleiding bij het W.O. Kantoren en diensten zouden dan een ander type assistenten moeten recrutereren (MEAO of MAVO), van wie niet verlangd zou moeten worden dat zij de opleiding volgen. Andere beroepen houden ook geen vrije-tijds opleidingen (meer) in stand. Voor de meest in aanmerking komende categorie schep je betere mogelijkheden. Ik erken overigens, dat er ongetwijfeld problemen zouden ontstaan van praktische aard. Er is veel kritiek op de NIVRA-opleiding, die ik overigens toch wel zie als een zeer gewaardeerde opleiding voor andere functies in het bedrijfsleven. Deze bredere doelstelling is op zichzelf een goede zaak. Het probleem ligt naar mijn gevoel in de praktijk. Als de NIVRA-opleiding geen deeltijdse opleiding was, zou het voor het beroep een ideale opleiding zijn. Zij stelt m.i. andere eisen aan mentaliteit en karakter en vergt zeker meer doorzettingsvermogen.

Y: Als langs de weg van het W.O. voldaan kan worden aan de aanwas-behoefte, heeft het in stand houden van de NIVRA-opleiding weinig zin. Binnen een bepaalde constellatie vind ik het echter wel juist, dat het NIVRA een accountantsopleiding verzorgt. Vanuit werkgeversoogpunt is het zelfs van betekenis, dat deze opleiding nog lang blijft bestaan. Beïnvloeding van beide accountantsopleidingen is een goede zaak. Voor W.O.-studenten moet de kloof van het ontbreken van praktijkervaring beter overbrugd worden. De NIVRA-studenten kennen deze kloof niet. Voorts vind ik, dat de pretentie van elk der beide opleidingen verschillend is. Bij het W.O. begint de groei in de praktijk later, voor sommigen zelfs te laat. En er zijn er, die deze praktijkervaring helemaal niet nodig hebben. Ik meen, dat praktijkervaring geen kwalificatievoorwaarde voor het examen mag worden. Handvaardigheid is en blijft nodig voor de totale vorming, maar alleen voor hen, die werkelijk als accountant gaan fungeren. Misschien is een part time W.O.-opleiding een oplossing, maar daar weet ik verder niets van.

Z: Praktijkdocenten hebben mijn voorkeur voor kennisoverdracht, die aansluit bij de praktijk. Bij het W.O. kan dat niet; het zou te lang gaan duren. Aansluiting op de praktijk mag echter niet onderschat worden. De dreiging van een

vacuum is erg reëel. Ik zie wel voordelen in het behoud van twee wegen naar het beroep:

- a. er zijn practici, die wetenschappelijke vorming krijgen;
- b. er zijn studenten, die theoretische accenten hebben.

Deze gedifferentieerdheid bevordert de veelzijdigheid van het beroep. Ik acht het een goede zaak de samenwerking tussen beide opleidingen te bestendigen en te verstevigen. Een studie alleen bij het W.O. zie ik echt niet zitten. Het accountantsberoep vergt het opdoen van ervaringen in het beroep zelf. Dat kan niet in het W.O.; het moet op de werkplaats gebeuren.

Het komt mij voor, dat in deze antwoorden tal van bouwstenen zijn aangedragen, die aan de gedachtenvorming en de discussies over het accountantsonderwijs kunnen bijdragen. Mij persoonlijk hebben de interviews veel stof opgeleverd om over de onderwijskundige merites van het accountantsonderwijs na te denken. Als de redactie daarmede instemt, hoop ik te gelegener tijd nog eens een aantal overwegingen terzake in een artikel vast te leggen. De zaak, waarom het gaat, is immers belangrijk genoeg.